

Далибор Кличковић
Филолошки факултет, Београд

ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ У ПРИПОВЕЦИ „КАША ОД ЈАМОВОГ КОРЕНА“ РЈУНОСУКЕА АКУТАГАВЕ

Рјуносуке Акутагава, један од најзначајнијих писаца јапанске модерне, током своје прве развојне фазе пише низ приповедака према подтекстима из дела старе јапанске књижевности, служећи се интертекстуалношћу као главним приповедним поступком. Приповетка „Каша од јамовог корена“, настала према подтексту из древне јапанске збирке приповедака *Конђаку моногашири* (12. век), представља један од најпознатијих примера оваквог пишчевог приповедног потупка. Акутагава, привучен описима грубе и неспутане природе ликова из ове древне збирке, заправо поново „приповеда“ првобитну причу, при чему развија карактеризацију ликова и даје савременије, интелектуално тумачење њихових поступака. Такође, у ликовима који се јављају у „Каши“ откривамо сличности са јунацима Гогољеве приповетке „Шињел“. У овом раду смо поменули и ставове јапанског компаратисте Нагано Ђоифија, стручњака за стару јапанску књижевност. Нагано Акутагавино ослањање на постојеће књижевне текстове понекад тумачи као недостатак оригиналности. Прихватајући интертекстуално схватање природе књижевног текста, покушали смо да покажемо да Акутагавина интертекстуалност није понављање нити адаптација првобитне приче, већ представља пишчеву модерну интерпретацију и оригиналну рецепцију поетике древног дела *Конђаку моногашири*.

Кључне речи: Рјуносуке Акутагава, јапанска књижевност, интертекстуалност, оригиналност, литерарна традиција, *Конђаку моногашири*

Овај рад бавиће се анализом интертекстуалног приповедног поступка у приповеци „Каша од јамовог корена“ („Imogayu“) јапанског писца Рјуносукеа Акутагаве (Ryunosuke Akutagawa, 1892–1927). Као један од водећих писаца Таишо раздобља (1912–1926), Акутагава је већ тада имао бројну читалачку публику, а многе његове приповетке уврштавају се и данас у класике јапанске књижевности тог времена. Иако извршава самоубиство у 35. години живота, он иза себе оставља велики, његовим годинама рекло би се несразмеран, број приповедака и есеја. Ова дела из пера писца чије књижевно деловање почиње и завршава се у оквирима једног рела-

тивно кратког периода у јапанској историји представљају оличење и крајње домете књижевности Таишо раздобља.

Акутагавин књижевни рад одвијао се углавном у оквиру часописа *Нове мисаоне сџирује* (*Shinshicho*), око кога се окупљала и неколицина других младих писаца. Иако у то време натуралистичка струја у јапанској књижевности није више била толико снажна као раније, њен утицај још увек је био довољно велики да потстакне Акутагаву да се супротстави поједностављеном и једностраном схватању књижевности код јапанских натуралиста. Због њиховог новог, знатно сложенијег и суптилнијег погледа на стварност, Акутагава и остали писци ове оријентације називају се групом *Нова стварности* (*Shingenjitsuha*). Одликује их разноврсност књижевних поступака и мотива, као и ларпурлартистичко схватање књижевности, насупрот дотадашњем натуралистичком инсистирању на књижевности као средству за приказивање *истинишоџ* у свакодневном животу.

Стилско–мотивска разноврсност својствена писцима из ове групе нарочито се истиче у Акутагавином стваралаштву. Такође, дела из прве развојне фазе (1914–1923) овог писца одликују се фиктивношћу, те честим јављањем имагинарних и чудесних мотива, што је у супротности са натуралистичком тежњом ка разоткривању реалности, као и живота самог писца приповедањем у првом лицу. Као што је познато, инспирацију и грађу за своја дела Акутагава подједнако црпи из књижевних традиција Истока и Запада. Одмалена је читао и добро познавао класична дела како Кине и Јапана, тако и Запада. Могло би се рећи да је у интелектуалном и уметничком смислу своје узоре проналазио међу европским писцима, остајући истовремено чврсто укореењен у источњачком сензибилитету и јапанској традицији. Пишчеве везе са литерарним наслеђем Јапана, међутим, дуго су остале ван интересовања истраживача, који су се углавном предано бавили компаратистичким изучавањима утицаја европских писаца на Акутагавину књижевност.

Кад говоримо о дијахронијским везама Акутагавиних приповедака и књижевних дела из прошлости, пре свега морамо да поменемо значај збирке приповедака¹ *Приче из давнина* (*Коњаку моногаџиари*) из 12. века. Већину подтекстова које укључује у своје при-

1 *Приповејка* или *сеџува* (*setsuwa*). Реч је о врсти кратке приче занимљивог и необичног садржаја. Језгро чини приповедање о одређеном догађају које се преноси писменим или усменим путем. Улога преносиоца не састоји се само у механичком репродуковању приче, већ он у њу уграђује различите елементе на основу своје перцепције догађаја. По свом садржају ове се приче углавном деле на световне и будистичке. Често имају дидактичку функцију: уче будистичком погледу на свет, или указују на узорни начин живота и понашања.

поветке, нарочито током прве развојне фазе, Акутагава преузима управо из ове древне збирке. Проучавањем веза Акутагавиних дела са древном јапанском књижевношћу међу првима озбиљније се бавио компаратиста Ђоичи Нагано (Joichi Nagano, 1916–1979). Иако је својим радом веома много допринео разумевању процеса настанка неких Акутагавиних приповедака, овај истраживач је, због пишевог честог и обимног преузимања приповедака из ове збирке, каткад отворено доводио у питање његову стваралачку оригиналност. Овакав став је разумљив уколико имамо у виду Наганов истраживачки приступ: препознавање и квантитативно „мерење“ обима грађе из *Конђаку моногашири* којом се Акутагава послужио при писању сопствених приповедака. Напомињемо, међутим, да Нагано није посве занемарио ни квалитативну анализу трансформације тих елемената у књижевном контексту Акутагавиних приповедака. Методолошки сличан је и приступ других компаратиста који су опус овог писца проучавали у светлу бројних генетичких веза са делима европских писаца. Таква истраживања углавном почињу и завршавају се указивањем на порекло књижевне грађе и врсту утицаја одређеног писца на Акутагаву.

Како бисмо избегли једнострана схватања међусобног односа двају књижевних текстова и тако омогућили полазну основу за свеобухватније вредновање како првобитног текста (тј. подтекста) тако и оног каснијег (тј. самог текста Акутагавиног дела), определили смо се да као оквир нашег разматрања узмемо теорију интертекстуалности. У методолошком смислу, можда нећемо испунити све захтеве које интертекстуални модел тумачења књижевног текста обично подразумева, делом због различитих могућности тумачења овог термина, а делом и због природе Акутагавиног приповедног поступка. У закључку ћемо, стога, настојати да укажемо на специфичности приповедног поступка интертекстуалности у делима из прве развојне фазе Рјуносукее Акутагаве.

У овом раду бавићемо се анализом интертекстуалности у Акутагавиној приповеци „Каша од јамовог корена“. Текстолошким поређењем подтекста и Акутагавине приповетке на нивоу времена, простора, ликова и тачке гледишта у делу, покушаћемо да покажемо суштину интертекстуалности у најранијем периоду пишевог стваралаштва.

Приповетка „Каша од јамовог корена“² појавила се 1916. године у септембарском броју часописа *Нови роман* (*Shinshosetsu*). У овом литерарном часопису често су објављивана остварења новијих пи-

2 У даљем тексту за ову причу скраћеница: „Каша“.

саца, што је за Акутагаву такође била прилика да доспе у средиште интересовања књижевних кругова. Он је овим делом заиста и успео да пробуди занимање за своје стваралаштво и ускоро му је понуђено да објави и једну другу приповетку у тада најпрестижнијем књижевном часопису *Средишње јавне критике (Chuo koron)*. По сопственим речима, Акутагава за приповетку „Каша“ добија још једно признање. У поглављу „Мртви, живи“ („Shisha seisha“), у другом делу есеја „Литерарно, исувише литерарно...“ („Bungeitekina, amarini bungeitekina“), он о томе каже следеће: „Кад су у часопису *Литерарни клуб (Bunsho kurabi)* питали које смо књижевно дело Таишо периода упамтили, ја сам пропустио прилику да одговорим, иако сам то намеравао. [...] Међу датим одговорима нашла се и приповетка ‘Каша’. Као што ова чињеница доказује, људи лако обраћају пажњу на новине. У сваком случају, дакле, писцем може постати већ и онај ко се упусти у нешто ново.“³

Сижејни ток приповетке „Каша“ тече на следећи начин.

За време Хеиан периода, у служби код царевог намесника Фуђивара но Мотоцунеа био је извесни Гои.⁴ Упркос његовом релативно високом службеном положају, неугледни Гои се свакодневно суочавао са подсмехом и понижењима околине.

Иако води суморан и безнадежан живот, Гои има и једну давнашњу неостварену жељу. Он, наиме, жели да се наједе каше која се припрема од корена биљке јам. Једног дана, Мотоцуне је приредио банкет за високе госте, а остацима хране су касније послужени и сви који се код њега налазе у служби. Гои тако добија прилику да се почасте својим омиљеним јелом. Међутим, количина је била недовољна и он гласно изражава своју жељу да се једном без ограничења наједе каше. Чуо га је млади самурај Тошихито, који пред свима обећава да ће му он лично ту жељу испунити.

Тошихито ускоро позива Гоија да заједно пођу до једног купалишта, што овај радосно прихвата јер се дуго није купао. Међутим, успут сазнаје да га Тошихито води својој кући у удаљено место Цуругу, у којој живе таст и жена тог младог самураја. Борећи се са осећањем нелагодности због даљине и опасности које вребају на путу, Гои прати Тошихита јер зна да ће му он тамо омогућити да се насити омиљеног јела. Тошихито успут хвата једну лисицу и наређује јој да о њиховом доласку обавести његовог таста Арихита у Цуругу.

³ „Zoku bungeitekina, amarini bungeitekina...“, у: *AP3*, том IX, 81–82.

⁴ У збирци *Конђаку моногашири* и Акутагавиној приповеци не помиње се пуно име, већ само реч „гои“ која означава његов хијерархијски положај у служби.

По доласку, Гои проводи бесану ноћ у домаћиновој кући, а у зору са прозора посматра како се у дворишту припрема огромна количина каше. Нешто касније, за време ручка, Гои схвата да га је заситио већ сам приказ спремања хране. И поред наваљивања својих домаћина, Тошихита и Арихита, главни јунак успео је да поједе тек незнатну количину. У том тренутку однекуд се опет појављује она иста лисица, коју сви окупљени радознано посматрају. Гои за то време размишља о свом дотадашњем животу и коначно схвата да му је помисао на омиљено јело била примамљива само док није могла да буде остварена. Испуњавањем те жеље у њему се рађа разочарање и он увиђа да је био много срећнији раније, док је пред собом још имао неки циљ.

Истраживања су показала да приповетка „Каша“ садржи важне интертекстове без којих њен настанак не би био могућ.

„Каша од јамовоџ корена“: џорекло и врсте иншертекстова

Досадашњим истраживањима утврђено је да се Акутагава у писању ове приповетке као подтекстом послужио „Причом о заповеднику Тошихиту који у младости беше одвео Гоија из Кјота у Цуругу“⁵ из збирке *Конђаку моноџатари*. Поред тога, писац Масао Куме, Акутагавин пријатељ, тврди да се на плану карактеризације ликова примећују елементи из Гогољеве приповетке „Шињел“.⁶

„Прича о Тошихиту“, која се као интертекст јавља у приповеци „Каша“, има следећи сижејни ток.

Беше то давно, живеше човек по имену заповедник Тошихито.

Тошихито, који у младости служише код царевог намесника Мотоцунеа, беше ожењен кћерком извесног Арихита из места Цуруга. Једном о Новој години, Мотоцуне приреди велику гозбу. У то време беше обичај да се храном која од гозби преостане почасте слуге из куће.

Ту се нашао и један самурај, који дугогодишњом службом беше већ стекао одговарајући положај. Окусивши кашу од јамовоџ корена, овај Гои гласно каза како би волео да се до миле воље насити тог јела. Тошихито, који је ове речи чуо, упита га да ли му још није доста те каше. Кад Гои одговори да се још није најео колико би желео, Тошихито му обећа да ће му онда он ту жељу испунити.

5 „Toshihito shogun wakaki toki kyo yori tsuruga he goi wo ite yuku monogatari“, у: *Конђаку моноџатари*, НКЗ, том XXVI, 17. прича. У даљем тексту за ову причу скраћеница: „Прича о Тошихиту“.

6 У књизи: Seiichi Yoshida, *Akutagawa Ryunosuke*, 1958, 91.

После четири–пет дана, Тошихито га позва да пође са њим до једног купалишта. Овај се обрадова јер већ није могао да спава од свраба по телу. Гои изгледаше врло неугледно, увек влажног носа и неуредне одеће. Како није имао ни коња, Тошихито му позајми свога, те они кренуше на пут.

Пут, међутим, исувише дуго потраја и кад прођоше сва места која су Гоију била позната, Тошихито му открива да га у ствари води у врло удаљену Цуругу. Гои се врло изненади, јер му се није ишло толико далеко без пратње. Успут Тошихито ухвати и једну лисицу, која се сматрала животињом наднаравних могућности, и нареди јој да похита његовој кући у Цуругу и да најави укућанима долазак госта.

Тамо их добродошлицом дочека Тошихитов таст Арихито. Гоију дадоше засебну собу и поклонише му чисту одећу. Током ноћи он чу како неки глас наређује да сва домаћинства у околини донесу у зору по један јамов корен. Следећег јутра, Гои посматра призор справљања огромне количине каше у дворишту Тошихитове куће.

Када је домаћин коначно изнео кашу пред њега, Гои готово није могао ни да је окуси. У том тренутку опет се појављује она лисица, па Тошихито наређује да и њу почасте. Гои у Цуруги остаје месец дана, након чега се са бројним даровима враћа у Кјото.

И у својим ранијим приповеткама „Рашомон“ („Rashomon“, 1915.) и „Нос“ („Hana“, 1916.) Акутагава у великој мери преузима сижејно–мотивску структуру и ликове из подтекстова. Ова тенденција види се још јасније у приповеци „Каша“, чији се сижејни ток готово не разликује од онога из „Приче о Тошихиту“. Додуше, поједине сегменте првобитног сижеја Акутагава мења или допуњава у складу са идејом свог дела. Осим на сижејно–мотивском плану, веза између подтекста и приповетке „Каша“ примећује се и на плану карактеризације ликова, чије су особине јасно дате већ у подтексту.

Сижејни ток познате Гогољеве приче „Шињел“, на коју указује писац Масао Куме, представимо само у основним цртама.

Петроградски чиновник Акакије Акакијевич, вредан и скроман човек, изложен је свакодневним понижењима и увредама својих колега на послу. Он, међутим, није ни покушавао да се супротстави, већ би им каткад упутио тек покоју слабашну реч прекора. Самилост је показао само један младић, који у осином понашању чиновника препознаје људску свирепост и безобзирност.

Акакије је морао да купи нови шињел јер му се стари толико похабао да више није био ни за поправку. Иако се испрва плашио како ће платити кројачу, помисао на нови шињел убрзо постаје је-

дина његова радост. Месецима је са кројачем обилазио радње тражећи одговарајуће сукно. Кад га је коначно добио, његовој срећи није било краја.

Међутим, једне вечери га на улици пресрећу лопови и отимају му шињел. Како су га редом одбили сви којима се обратио за помоћ, он од муке оболева и умире.

Акутагава у својим приповеткама из прве развојне фазе не открива на експлицитан начин присуство интертекстова из дела западне књижевности. Иако се ни у приповеци „Каша“, било експлицитно или имплицитно, нигде не помиње прича „Шињел“, слажемо се да Акутагавин главни јунак Гои заиста подсећа на лик чиновника Акакија Акакијевича из Гогољеве приче. Као што ћемо касније показати, на нивоу ликова постоје и друге подударности између „Каше“ и „Шињела“.

У приповеци „Каша“ Акутагава, дакле, поново примењује свој ранији приповедни поступак интертекстуалног преплитања елемената из подтекстова на различитим нивоима. Писац се ослања на постојећи сужејни ток из „Приче о Тошихиту“, истичући основне мотиве *засићења* омиљеним јелом и *разочарања* у некадашње снове. Акутагава из подтекста преузима ликове Гоија и Тошихита, модификујући их у складу са идејом своје приповетке. Такође, на нивоу психолошке карактеризације, главни лик Гоија одговара личности Акакија Акакијевича из Гогољеве приче „Шињел“.

Простор и време

У Акутагавиној приповеци „Каша“ постоје три различите просторне равни, чији се распоред и структура у основи подударују са просторним планом у подтексту. У „Причи о Тошихиту“ простор можемо поделити на три дела: престоницу Кјото у којој службују Гои и Тошихито; простор између Кјота и Цуруге, који садржи сцене са путовања; Тошихитов дом у Цуруги.

Ове три равни, као што смо рекли, јављају се и у Акутагавиној приповеци. Прву раван овде чини сама престоница Кјото и намесникова палата у којој служе Гои и Тошихито. Друга просторна раван највише је презентована описима пејсажа на путу до Цуруге, док трећу чини Тошихитова кућа, која је и одредиште путовања главног јунака. Ове три равни у приповеци једна другу смењују а померање на просторном плану истовремено означава и постепено кретање ка врхунцу фабуле.

Прва раван садржи тек неколико просторних индикација које служе успостављању основног оквира за приказивање догађаја. Ове

малобројне одредбе, као што су улица Санђо и врт Шинсен, указују на престоницу као место дешавања радње. Трећи просторни објекат који се експлицитно помиње у првој равни представља сама палата намесника Мотоцунеа. Иако Акутагавин приповедач не пружа никакве податке о изгледу палате, значај домаћина, бројност и посебност гостију, те богатство трпезе, која не заостаје за царском, детерминишу ово место као веома пространо и раскошно.

Овај уводни део приповетке углавном садржи карактеризацију главног јунака Гоија и опис његовог начина живота. Он је свакодневно изложен понижавајућем подсмеху људи из свог окружења. Простор није ништа друго до место Гоијевог незанимљивог и суморног животарења, па стога није подробније представљен. Као ни простор, време такође није од великог значаја, јер се временски ток у овом делу готово зауставља честим описима Гоијеве личности и непријатних епизода из његовог живота. Ни сам Гои зацело не осећа да време тече јер се његов живот одвија унутар монотоног и непромењеног оквира па хронолошко мерење за њега није нарочито значајно. Ток догађаја хронолошки је могуће пратити тек од тренутка када се у Мотоцунеовој кући приређује већ поменута гозба. „Другог јануара те године у Мотоцунеову палату позвани су такозвани ванредни гости.“⁷

На плану сижејног тока, Акутагава је највише модификовао уводни део из првобитне „Приче о Тошихиту“. Док се у овом сегменту подтекста даје само кратки опис разговора између Гоија и Тошихита за време поменуте гозбе, Акутагава ту веома опширно описује личност и изглед главног јунака. Неки истраживачи, међу којима и Нагано, као и историчар књижевности Сеиџи Јошида, чак сматрају да је овај опис у Акутагавиној приповеци оптерећен сувишним понављањима, несразмерно дужини приповетке.⁸

Друга просторна раван у Акутагавином делу, коју чини опис путовања, уводи се временском елипсом, којом је изостављена сцена из подтекста када Тошихито позива Гоија на пут. У последњем кадру прве равни приказује се Гои који је врло узбуђен Тошихитовим обећањем, док следећи већ посве припада следећој просторној целини тј. самом путовању. „Држећи обе руке у крилу и [...] невино црвенећи [...], зурио је ко зна колико дуго у празну црну чинију и

7 У књизи: *Бели*, превели са јапанског Данијела Васић и Хироши Јамасаки Вукелић, Сомбор, Публикум, 2004, 42.

8 Уп.: Joichi Nagano, *Akutagawa Ryunosuke to koten*, 2004. У писму које упућује Акутагави у септембру 1916. године сличне замерке износи и Сосеки Нацуме.

тупаво се смешкао. Једнога јутра, четири–пет дана касније два човека ћутке су јахала ка Аватагућију [...].“⁹

У „Причи о Тошихиту“, важнијим топонимима назначен је само правац кретања ка одредишту: обала реке Камо, места Аватагући и Јамашина у области Хигашијама, храм Мии, место Такашима и коначно Цуруга у земљи Еџизен. Простор је овде назначен као географски правац кретања и не садржи конкретне описе било каквих објеката. Ови топоними јављају се без изузетка и у Акутагавиној приповеци, али казивач поврх тога даје и сликовите приказе предела кроз које пролазе. Док у подтексту ништа не указује на годишње доба, Акутагавин приповедач истиче лепоту и суровост зимског пејсажа.

Простор се приказује на реалистичан и објективан начин, углавном из перспективе неутралног приповедача. Иако се њихова перспектива физички подударна, чини се да овај безлични наратор природу перципира интензивније него Гои, који је опседнут својим мислима. Природни објекти који испуњавају простор, као што су глатка површина воде, метафорична плећа планине Хијеи и љубичасти обриси планинског венца, наизглед остају ван домаћаја Гоијевог интересовања. Њега највише брине удаљеност коју треба да савлада, у време када напади пљачкашких банди нису никаква реткост. Поред тога, хладноћа и зимска пустош око њих појачавају осећање нелагодности које га прати откако је иступио из њему познатог света. Овај простор за Гоија представља прелазак из света престонице, у којем се осећа безбедно, ка одредишту Цуруги, која је веома удаљена. Међутим, у том далеком месту он ће утолити своју дугогодишњу глад за омиљеним јелом, и то му даје снагу да настави. Пут од Кјота до далеке Цуруге представља напуштање сигурности и одлазак у неизвесност ради остваривања давнашње жеље.

Такође, премештањем радње из престонице, у приповеци почињу да преовлађују рурални мотиви као што су поља, шуме, дивље животиње и сеоске куће. Опонирањем руралних и градских мотива, на микроплану се истичу супротности између Гоија и Тошихита, које нам наговештавају и предстојећи историјски сукоб два света, аристократског и самурајског, на ширем друштвеном плану.

Премда се у „Причи о Тошихиту“ не јављају описи пејсажа, набрајањем све удаљенијих места којима путници пролазе ипак се постиже тродимензионалност простора и наглашава све јаче осећање стрепње код Гоија. У овој причи простор није статичан и неприметан, већ својом динамиком утиче на душевно стање јунака.

⁹ Бели, 44.

Ток првог дана путовања представљен је у Акутагавној приповеци динамичним ритмом, смењивањем приповедања о догађајима, као што је сусрет са лисицом, и атемпоралних описа, као што су метафорични прикази пејсажа. Међутим, из приповедања је изостављен опис догађаја другог дана путовања. Приповедач помиње само то да су их ујутро дочекале Тошихитове слуге из Цуруге, које су од лисице сазнале за њихов долазак.

Након тога, радња се нагло премешта у трећу просторну равн, тј. Тошихитов дворца у Цуруги. У подтексту је такође описан необично живахан приказ дочека у Тошихитовом дому. У Акутагавиној приповеци „Каша“ од овог тренутка, међутим, простор се сагледава из психолошке перспективе главног јунака. Следећи кадар приказује Гоија, који не успева да заспи у соби коју му додељују. Пратећи ток његових мисли, неутрални приповедач ретроверзијом из Гоијеве перспективе сажето описује онај део путовања који је елипсом претходно изостављен из приповедања. „Једно за другим, кроз главу су му пролазиле различите ствари— како је, раније те вечери док још нису стигли овамо, са Тошихитом и његовим пријатељима пријатељски ћаскао; планина обрасла боровима; поточић; лишће на дрвећу [...].“¹⁰ Овде по први пут сазнајемо нешто о перцепцији простора главног јунака, који је до тада био наизглед незаинтересован за свет око себе.

Гои одмах увиђа да се ово место веома разликује од онога на које је навикао. „Све се ово увелико разликовало од његове службене одаје у Кјоту.“¹¹ Промена места боравка у њему буди нова, опречна осећања. Иако је чезнуо за кашом од јамовог корена, није желео да тај тренутак исувише брзо дође. Затвореност простора и лелујави пламен светиљке у мирној ноћи ту стрепњу још више појачавају. Ово осећање нелагодности достиже врхунац следећег јутра када Гои кроз прозор посматра приказ спремања каше. „По пространом дворишту, на тек побијеним кочићима било је, један до другог, постављено пет–шест котлова, запремине по двадесет акова, а око њих су пословале десетине младих слушкиња у белим постављеним хаљинама. [...] Куд год је сезао поглед, све су биле узете припремама за справљање каше. [...] Стога није ни чудо што се он који је све то видео, када су га послужили кашом од јамовог корена у оној великој посуди, осетио засићеним пре него што је и окусио.“¹² Овај опис догађаја у дворишту мотивисан је заинтере-

¹⁰ *Исто*, 51.

¹¹ *Исто*, 52.

¹² *Исто*, 53.

сованошћу посматрача, тј. самог Гоија који по први пут у приповеци перципира простор са пажњом. Сцена пред његовим очима представљена је као динамичан приказ који ће пресудно утицати на психолошко стање главног јунака.

Сличан приказ спремања каше налазимо и у подтексту. Снажан и динамичан приказ младих људи који у чистој одећи спретним покретима справљају храну за Гоија, у друштвеном контексту збирке *Конђаку моногашиари* можемо тумачити као израз све веће снаге и виталности провинцијских господара. Овим се поново наглашавају узајамно опонентни мотиви провинције и престонице, односно самураја и племства које све више губи моћ.

Ликови

Главни ликови Акутагавине приповетке „Каша“ преузети су из „Приче о Тошихиту“. У подтексту се јављају следећа три лика: Тошихито, Гои и Арихито. Остали ликови, као што су Тошихитове слуге у Цуруги, епизодни су и појављују се само у једној сцени. У првобитној „Причи о Тошихиту“ значајна је још и лисица, која се јавља два пута.

Сви ови ликови без изузетка појављују се и у Акутагавиној приповеци „Каша“. Међутим, већина истраживача, међу којима и Сеиџи Јошида, сматрају да је главни лик у подтексту млади самурај Тошихито, док је код Акутагаве то несумњиво Гои. Нагано, међутим, не прихвата ово уобичајено мишљење према коме је аутор „Приче о Тошихиту“ Гоију наменио тек споредну улогу. Анализу ликова започећемо, стога, управо проблемом главног јунака.

Основни разлог због кога истраживачи сматрају да је у подтексту Тошихито главни јунак, јесте чињеница да се његово име јавља већ у самом наслову те приче. Поред тога, приповедање започиње управо представљањем овог самураја: „Беше то давно, живеше један човек по имену заповедник Тошихито. У својој младости он беше у служби код тадашњег царевог намесника Мотоцунеа.“¹³ Дело *Sonri bintuaki*, чији је аутор дворски великодостојник из 14. века Доин Кинсада, потврђује нам да је Тошихито стварна историјска личност са почетка 10. века, те да по мајци и сам потиче из места близу Цуруге.¹⁴ Нагано сматра да је реч „заповедник“ поред Тошихитовог имена додата касније као израз поштовања које су људи гајили према овој легендарној личности. Међутим, док неки текстови садрже

¹³ *Конђаку моногашиари*, НКЗ, том III, 605. Са јапанског превео Д.К.

¹⁴ У књизи: Joichi Nagano, *Ochotono no haikai (Позадина приповедака из шематског круга о Хеиан периоду)*, Tokyo, Bensei shuppan, 2004, 9.

фантастичне легенде о његовом војничком јунаштву, званична историја не бележи ни један од тих догађаја.

Нагано истиче да се у неким изворима Тошихито чак представља као тајанствени ратник надљудских способности. Насупрот томе, у „Причи о Тошихиту“ приказује се демистификована, људска страна његове личности. Држање овог самураја самоуверено је и надмоћно. Он одводи Гоија у Цуругу, не само да би му се наругао, већ и да би му показао своју моћ. Тошихитов однос према људима одише иронијом и хумором које околина уважава због његове снаге. Овом ратнику са севера потчињавају се чак и дивље животиње попут лисице, а лик неугледног и слабог Гоија представља његову сушту супротност.

И док је Тошихито у подтексту описан на довољно упечатљив и садржајан начин, Гои је, наизглед, представљен тек површно. „[...] Беше један угледан самурај петог степена што ту службоваше већ много година.“¹⁵ Иако на знатно вишем друштвеном положају него Тошихито, приповедач не помиње чак ни његово пуно име. Поред тога, опседнутост врло простим јелом указује нам на његово сиромаштво. Због разлике у односу према овим два личностима у подтексту, већина истраживача сматра да је управо Тошихито главни јунак, док је Гоију додељена тек споредна улога у служби што потпунијег истицања примарне личности.

Нагано се, међутим, одлучно противи овом мишљењу према коме је Тошихито главни, а Гои споредни лик.¹⁶ Премда се у првом делу приче одиста пажљиво описује Тошихитова личност, други део бави се искључиво приказивањем Гоијевих доживљаја у новој средини. Примећујемо да се у овом кључном сегменту приче Тошихито и Арихито јављају у секундарним улогама, док наратор пажњу усмерава на оно што се догађа Гоију. По Нагану, приповедач у почетку даје предност Тошихиту само због тога што је он позната личност, док је главни јунак приче нико други него Гои. Поред тога, лик Тошихита у целој причи остаје непромењен, док се Гоијев поглед на свет на крају у потпуности мења, што указује, према Нагану, на његову важност у причи.

У подтексту се први наговештај Гоијевог физичког изгледа и начина живота јавља у сцени када га Тошихито позива да заједно оду до удаљеног купалишта. Гои овај позив прихвата следећим речима: „Е, баш ми је драго! Синоћ од свраба по телу нисам могао да зас-

15 *Конђаку моногашири*, НКЗ, том III, 605. Са јапанског превео Д.К.

16 Уп.: Joichi Nagano, *Ochomono no haikai*, Tokyo, Bensei shuppan, 2004.

пим. Само, ја немам превоз.“¹⁷ Из ових речи наслућујемо да се Гои одавно није купао, што значи да је живео у веома нечистим условима, због чега му је и одећа била у лошем стању. Овај приказ чини јасан контраст са каснијом сценом младих девојака које у белој и чистој одећи припремају кашу. Поред Гоијевог личног пропадања, овај контраст одражава већ поменуте противречне друштвене околности: свежину и младост на страни локалних господара на супрот јасним знацима декаденције племства у престоници. Ипак, владавина самурајског слоја званично почиње тек у 12. веку, што значи да је Гои три века пре тога имао прилику да види разлику између формалне власти аристократије и све веће моћи локалних самураја. Гои добро познаје обичаје и правила понашања у аристократској престоници, али је у новој средини потпуно немоћан.

Његова запуштеност још је боље описана у сцени када они полазе на пут у Цуругу. „[...] На загасито плаве панталоне искрзаних крајева беше обукао одору исте боје, што му беше пала на раменима, а веш није ни носио. [...] Врх носа му се црвенео, док му око ноздрва све беше веома влажно, па је изгледало као да уопште не брише нос.“¹⁸ Већ на основу овог јасног описа Гоијевог изгледа и животних услова у подтексту, можемо закључити да је овај лик у „Причи о Тошихиту“ подједнако добро представљен као и лик младог самураја.

Ако у подтексту и постоје сумње око тога који је лик главни, у Акутагавиној приповеци „Каша“ Гои се већ на самом почетку представља као главни јунак: „У то време међу самурајима који су били у служби цараовог намесника Фуђивара Мотоцунеа беше неки Гои, самурај петог ранга. [...] То је јунак ове приче.“¹⁹ Лик Тошихита се у Акутагавиној приповеци јавља знатно касније, тек након подробног описа живота и личности главног јунака.

Иако се Гои у оба случаја приказује као човек неутледне спољашњости, ипак постоје и неке значајне разлике. У подтексту се не истиче толико његово сиромаштво и безнадежан положај, нити нам приповедач говори о понижавајућем држању околине. Напротив, захваљујући дугогодишњој служби у кући тог великодостојника, Гои стиче врло висок чин на друштвеној лествици и ужива одговарајући углед. Насупрот томе, истоимени главни јунак Акутагавине приповетке налази се у врло незавидном положају јер је суочен са

¹⁷ Конђаку моногашиари, НКЗ, том III, 606–607. Са јапанског превео Д.К.

¹⁸ Ишио, 607.

¹⁹ Бели, 37.

бројним недаћама као што су сиромаштво, неугледна спољашњост, малодушност, животни неуспеси и презир окружења.

Карактеризацији Акутагавиног главног јунака посвећен је први део приповетке, до поласка на пут у Цуругу. Приповедач акумулацијом и понављањем бројних појединости на пренаглашен и карикирани начин креира личност достојну сажаљења. Поред експлицитног описа Гојевог физичког изгледа, у Акутагавиној приповеци се јављају и поједине епизоде из његовог живота у којима до изражаја долазе све слабости његовог карактера. Нарочито је илустративна сцена у којој Гои сусреће групу обесних дечака који злостављају пса луталицу. Он им се обраћа следећим речима: „Поштедите га. И куцу боли кад је тако ударате. Најстарији дечак му на то веома дрско одговара: ”То се тебе не тиче. [...] Шта хоћеш? Ти, црвеноноси!”²⁰ Иако су га ове речи повредиле, он се није наљутио. „Осетио се он јадан и понижен због своје беспотребне упадице. [...] Оних шест–седам дечака кречељило се и плезило иза његових леђа. Наравно, он то није ни приметио. А чак и да јесте, то би малодушном Гоију било свеједно.”²¹

Као што смо већ поменули, писац Масао Куме указао је на подударности у обликовању личности Акутагавиног Гоија и Акакија Акакијевича, главног јунака Гогољеве приче „Шињел“. Ове сличности јасно се уочавају у следећем цитату из „Шињела“: „Млади чиновници су му се подсмевали и терали с њим свакојакe шале [...]. На све то Акакије Акакијевич није одавао гласка, као да око њега никога и нема. [...] Само ако би шала већ сасвим претерала [...], он би изустио: ‘Оставите ме на миру, зашто ме вређате?’”²² Овај Акакијев вапај подсећа на слабашне речи прекора које Гои понекад упућује својим колегама. „Када би његове колеге претерале са несташлацима, он би, са таквим смешком на лицу као да не зна да ли да се насмеје или да заплаче, рекао: ‘Не ваља вам то’ ”.²³

Поређењем наведених сегмената из ових двеју приповедака, откривамо да се у психолошкој карактеризацији главног јунака Гоија, на лексичком и семантичком нивоу несумњиво јавља цитат из ове познате Гогољеве приче. При описивању просечних и суморних личности, Акутагава своје схватање апсурдности њихових живота прелама кроз књижевни свет Гогољевог гротескног реализма.

20 Исто, 40–41.

21 Исто.

22 Н. В. Гогољ, *Фантасијичне приповетке*, Београд, Нолит, 1957, 203. Са руског превео Борислав Ковачевић.

23 Бели, 39.

Поред тога, на плану ликова у делу постоји још једна значајна сличност са Гогољевом причом. У „Шињелу“, један млади службеник, који се у почетку такође подсмевао Акакију, ускоро увиђа колико су такви поступци нечовечни. „И нешто чудно је звучало у тим речима, и у гласу којим су изговорене. У том гласу било је нешто тако приклоњено тузи, да је један младић, тек што је ступио у канцеларију, и почео, као и остали, да тера шалу с њим – тај младић престао је то да ради, као да се све пред њим одједном променило. [...] Младић би покрио лице рукама; и много пута у свом животу тек би се стресао, видећи како је у човеку много нечовечности. [...]“²⁴

У Акутагавиној приповеци јавља се сличан лик младог самураја који одустаје од понижавања Гоија јер у таквим поступцима примећује оне најгоре стране човекове природе. Следећи сегмент приповетке „Каша“ веома подсећа на претходне речи из „Шињела“: „Наравно, у почетку је и он, као и остали [...] презирао Гоија црвеног носа. Међутим, пошто је једном приликом чуо речи *‘Не ваља вам шио’*, никако није могао да одагна тај глас из главе. Од тада је гледао Гоија сасвим другим очима. [...] Кад год би размишљао о Гоију, тај самурај без чина би помислио како читав свет одједном испољава своју природну подлост.“²⁵

Чини се, дакле, да Акутагава лик младића из „Шињела“ транспонује у своју приповетку готово у непромењеном облику. Док се, међутим, у причи „Шињел“ млади чиновник некако уклапа у своју средину, чини се да личност младог самураја код Акутагаве помало одудара од свог окружења. Не бисмо, наиме, очекивали да ће један самурај, у времену кад су се суровост људи и опасност живљења просто подразумевале, своје виђење света изразити речју као што је „подлост“. Такав поглед на свет више одговара помало отуђеној и разочараној личности модерног човека па стога, вероватно, не би био погрешан закључак да млади самурај представља прикривеног носиоца пишчеве тачке гледишта. Као и у Гогољевој причи, овај лик код Акутагаве јавља се у само једној сцени, али својим кратким појављивањем наговештава пишчеву идеалистичку тачку гледишта. Иако се Акутагава много мање него Гогољ бавио друштвеним темама, у приповеци „Каша“ снажно одјекује реалистичка слика баналне и тужне стварности какву нам даје и Гогољево дело.

Као што смо рекли, Акутагавин казивач већ на почетку приповедања представља Гоија као јунака приповетке. Овом инверзијом односа према ликовима, Акутагава знатно умањује значај Тошихи-

24 Н. В. Гогољ, *Фантасијичне приповејке*, Београд, Нолит, 1957, 203.

25 Бели, 39–40.

та. Лик овог самураја, који је у подтексту приказан на жив и упечатљив начин, код Акутагаве је готово деградиран на ниво грубе и неуглађене провинцијалне личности. Догађај са лисицом–гласником у Акутагавиној приповеци није посебно важан управо стога што се њиме у подтексту истичу Тошихитова снага и способност. Овакав однос према Тошихиту помало је изненађујући, ако нам је познато да су Акутагаву у збирци *Конђаку моногашири* привлачили управо описи виталних и неспутаних људи древних времена. Уместо да се, стога, окрене личности Тошихита, који отелотворује динамични свет *Конђаку моногашири*, Акутагава одабира лик сиротог и оронолог Гоија. Међутим, у време писања приповетке „Каша“ Акутагава тек наслућује какве изражајне могућности нуди ова стара збирка. Пишчева осећајност још увек је заоденута у плашт интелектуализма и рационалности, и он се радије окреће помало алегориским тумачењима вечитих људских тема.

На крају приповетке „Каша“, Гои коначно реализује задатак који му је писац поверио, откривајући једну велику противречност у човековој природи. Као што показује преглед сужејног тока „Приче о Тошихиту“, главна радња подтекста углавном завршава сценом у којој се по други пут појављује лисица. Казивач нам ту ништа не говори о Гоијевом психичком стању у тренутку када његова вишегодишња жеља за кашом ишчезава. Акутагава, који се у првој развојној фази радо бавио психолошким процесима код својих јунака, користи ову празнину у подтексту да прикаже Гоијеву унутрашњу трансформацију. Понуђен огромном количином каше, Гои се заситио и пре него што је почео да једе. Осећао се веома непријатно, не знајући како да се учтиво одупре наваљивању својих домаћина. У том тренутку, крај куће преко пута појављује се она иста лисица и сви присутни пажњу усмеравају у том правцу. Домаћин тада чак и њу великодушно угошћава кашом.

Међутим, ова сцена у Акутагавиној приповеци има далеко већи значај. Док сви гледају у правцу лисице, Гои размишља о ономе што се догодило. „Нетремице посматрајући лисицу како једе, Гои се сетно присети какав је он био пре него што је стигао овамо. Био је то човек кога су исмевали многи самураји. [...] Био је то јадан и усамљен човек у избледелој одори и панталонама, који је тумарао главном престоничком улицом Сузаку [...]. Али, истовремено, био је то срећан човек, који је у себи чувао само једну жарку жељу, да се до миле воље најједе каше од јамовог корена. – Одахнуо је кад више

није морао да једе кашу и осетио је како му се зној са лица постепено суши, почев од врха носа.²⁶

Није тек поглед на обиље каше у њему угасио жељу према њој. Сумња се појавила још претходне вечери док је размишљао о томе колико је близу циља. Гои се презаситио кашом већ у тренутку кад је видео поменути призор припремања у дворишту Тошихитове куће. Сада, након свега, његова једина жеља уступила је место неизмерном разочарању. Он се присећа свог дотадашњег живота и читалац у њему открива људско биће које је итекако било свесно увредљивог држања околине. Једино што га је сачувало од очајања и усамљености била је та његова скривена жеља, која му је уливала наду у будућност. Након њеног задовољења, у њему је остала само празнина.

Проблем тачке гледишта

Као и остале приче из *Конђаку моногашири* са којима смо се већ сусрели, „Прича о Тошихиту“ исприповедана је из перспективе само једног, екстерног казивача. Међутим, он се служи само својом просторном и психолошком тачком гледишта, приказујући на реалистичан начин једино оне аспекте догађаја које је лично применио.

У Акутагавиној приповеци „Каша“, аукторијални приповедач²⁷ већ на почетку истиче своју велику временску удаљеност од времена о коме приповеда. Приповетка почиње следећим речима: „Догодило се то крајем Гангјо, или почетком Нинна ере. За ову причу није од посебне важности када се то тачно одиграло. Једино што читаоци треба да знају је то да је радња смештена у давни Хеиан период.“²⁸ Као и у својој првој познатијој приповеци „Рашомон“, приповедач се осавремењеном лексиком позиционира далеко ван света књижевног дела. Међутим, иако је временски ближи читаоцима него ликовима из приповетке, казивач, ослањајући се на читаоцу још увек непознате изворе, преузима улогу тумача и посредника између времена у коме живи читалац и древног света.

Међутим, у наставку поново наилазимо на речи „старе хронике“ које се у неколицини Акутагавиних приповедака јављају као интертекстуални оперант којим нас писац упућује на контекст из којег одређени интертекст потиче. У приповеци „Каша“ подтекст из *Конђаку моногашири* оживљава се следећим речима: „Радо бих

26 Бели, 55–56.

27 Термин по Фрацу Штанцлу.

28 *Истио*, 37.

вам навео његово пуно име и презиме [...], али оно није поменуто у старим хроникама.²⁹

Казивач се затим обраћа читаоцима и поетику старих писаца тумачи на следећи начин: „Очигледно писци тих старих хроника нису много марили за обичне људе и догађаје. У том погледу, они се прилично разликују од писаца јапанског натурализма.“³⁰ Наравно, поређење тих старих хроничара са модерним натуралистичким правцем у Јапану могуће је једино из перспективе некога ко живи у двадесетом веку. Из овог става о натуралистима провејава тачка гледишта самог Акутагаве, јер знамо да су се коментари о натуралистичкој књижевности појављивали и раније у његовим делима.

Претходно смо већ нагостили да је млади самурај, који сажалева Гоија, вероватно носилац тачке гледишта самог писца, који се тако готово појављује као један од ликова у делу. Познато је да је судбина слабих и нејаких у егоистичном људском друштву једна од важнијих тема у Акутагавином стваралаштву. Како у раду „Рјуносукe Акутагава и проблем слабих“³¹ истиче Цунехико Мацумото, занимање за одбачене и незаштићене чланове друштва Акутагава показује већ у путопису „Нико“ („Nikko“), једном од својих најранијих радова из 1911. године.

У близини манастира Ђузенђи недалеко од града Никоа, главни јунак наилази на низ колиба поред реке у којима живе сиромашни људи. Изрази њихових лица и услови живота у њему изазивају дубоко саосећање. Акутагава о томе пише овако: „Видевши прљава лица те деце и слепу старицу, сетио сам се речи Питера Кропоткина: *Младићи, на стварности гледајте са шојлином.* [...] Баш тако. Наша је дужност да будемо саосећајни. [...] Морамо потпуно да хуманизујемо свој став и да тако посматрамо живот.“³² У овом кратком делу Акутагаву својим хуманизмом надахњују речи Петра Алексејевича Кропоткина (1842–1921), руског револуционара и анархисте који је узајамну помоћ сматрао основним еволутивним принципом људске заједнице.

Поред овог временски удаљеног аукторијалног приповедача, са многим обележјима самог писца, који догађаје тумачи из модерне перспективе, у приповеци „Каша“ јавља се и приповедачака инстанца која дешавања прати из непосредне близине. Током путовања у

29 *Исто.*

30 *Исто.*

31 Уп.: Tsunehiko Matsumoto, „Akutagawa Ryunosuke to jakusha no mondai“, u: *Akutagawa Ryunosuke wo yomu*, 2002.

32 *APЗ*, том XII, 80. Са јапанског превео Д.К.

Цуругу, приповедач описује природу не према „старим хроникама“, већ на темељу непосредног посматрања.

Гоијеви доживљаји у Цуруги, описани у трећем делу приповеке, углавном су представљени из перспективе главног јунака. Приповедачев став је сада много неутралнији, а коментари нису више тако учестали јер читалац догађаје прати из угла посматрања главног јунака. Гои, чини се, тек сада постаје *главни јунак* јер није више само објекат приповедачевог посматрања, већ и сам активно доживљава догађаје око себе.

Тема приповеке „Каша од јамовоџ корена“

Слично Зенђију у Акутагавиној познатој приповеци „Нос“, Гои такође тежи ка остварењу своје највеће животне жеље: да се насити омиљеног јела. Достицање тог циља, међутим, није га учинило срећним. Напротив, дугогодишњу жудњу смењује разочарање и осећање празнине. Могло би се рећи да се у приповеци „Каша“ Акутагава и даље бави разоткривањем варљиве природе човекових идеала, који су вредни само док се не остваре. Као што нам показује ова приповетка, Акутагава према немоћнима исказује искрено саосећање, док истовремено иронијом указује на погрешност њихових надања да ће им остварење малих снова донети срећу. У Гоију из „Приче о Тошихиту“ Акутагава види безначајну личност малог службеника, попут Акакија Акакијевича из приче „Шињел“. Писац не истиче Гоијеву класну припадност аристократском слоју, већ он постаје универзалним примером деградације човека. Сигурно је, дакле, да Акутагава не говори само о онима заиста најугроженијима у друштву, већ и сам појам људске среће приказује као лажно осећање које се заснива на сопственом незнању.

У приповеци „Каша од јамовоџ корена“ идентификовали смо две врсте интертекста: „Причу о Тошихиту“ из *Конђаку моногашиари*, као експлицитни, и Гогољеву причу „Шињел“ као имплицитни интертекст. На нивоу сижејног тока и ликова, Акутагава „Причу о Тошихиту“ у своју приповетку укључује у целисти, без већих измена. Инверзијом ликова, Тошихито као средишња фигура у подтексту код Акутагаве постаје споредна личност у мотивацијској функцији покретања радње и истицања особина главног јунака. Лик Гоија писац преузима без већих модификација, али додатно продубљује његову психолошку карактеризацију. Уместо сиромашног, али донекле цењеног Гоија из „Приче о Тошихиту“, Акутагава обликује лик остарелог и пропалог човека кога на кога више нико не обраћа пажњу. Једина његова жеља јесте то да се најједе каше од

корена биљке јам. При обликовању оронуте и неугледне личности Акутагава се окреће свету Гогољеве књижевности и лику Акакија Акакијевича из приче „Шињел“. Тиме се приповетка „Каша“ уписује у шири књижевни контекст, постајући део корпуса књижевних дела која, између осталог, говоре и о пропадању човека и лажном сјају његових жеља.

Као што смо малочас поменули, подтекст из приповетке „Прича о Тошихиту“ из *Конђаку моногашири* Акутагава преузима готово у целости. Управо је ово главни разлог критике коју Акутагави упућује Ђоићи Нагано, пре свега као предани проучавалац старе јапанске књижевности и као њен велики поштовалац. По Нагану, за разлику од неких других Акутагавиних приповедака истог тематског круга, писац се овде сувише ослонио на подтекст, не одмакавши довољно далеко у сопственој трансформацији преузетих елемената. Иако не сматрамо овакво гледиште у потпуности исправним, не можемо га посве ни одбацити, будући да указује на један важан проблем Акутагавиног приповедног поступка у првој развојној фази. Реч је, наравно, о природи односа подтекста, који најчешће потиче из неке од познатијих збирки приповедака древне књижевности, и самог књижевног текста Акутагавине приповетке.

Мада смо се још на почетку определили да тај однос разматрамо у оквирима теорије интертекстуалности, чини се да код Акутагаве постоје нека одступања од онога што интертекстуално схватање међутекстовних релација обично подразумева. По Гвоздену Ерору, *интертекстом* можемо да назовемо следеће врсте текстова: (а) сваки текст сагледан у односу на друге текстове, (б) све оне текстове с којима се повезује поједини текст, (ц) све ове текстове у целини.³³ Јасно је, према томе, да Акутагавине приповетке можемо посматрати као врсту инертекста, јер у њима откривамо несумњиво присуство постојећих књижевних дела. До поменутог одступања долази у ономе што Ерор назива „комуникацијском оси“, а то је, према његовим речима, оса која повезује аутора, текст и читаоца. Чини нам се, наиме, да Акутагава није довољно узимао у обзир читалачку активност и компетенцију самих рецепијената своје књижевности. Другим речима, разумевање својих приповедака Акутагава, рекло би се, није условљавао читаочевим претходним познавањем и разумевањем подтекста. Мада нас често експлицитно упозорава на присуство неког старијег текста као подтекста у својој приповеци, тешко се може рећи да писац у том односу

33 Гвозден Ерор, *Генетички видови интер(литерарности)*, Београд, Откровење/ Народна књига, 2002, 235.

скрива кључ правилног тумачења дела. Морамо напоменути да то и не би било могуће јер збирка *Конђаку моногаџари* у Акутагавино време обичним читаоцима готово да и није била позната. Управо је овај писац међу првима приметио и посредством својих приповедака читалачкој публици представио необични и узбудљиви свет тог древног дела.

Како нам обим овог рада не дозвољава подробније разматрање књижевног света збирке *Конђаку моногаџари*, довољно је напоменути да мисаони слој у овом древном делу није нарочито развијен. Јунаке не покрећу мисаоност нити неки животни идеали, већ они делују нагонски, у складу са својим жељама, те својом грубом и једноставном природом. Управо зато снага и вредност овог дела не лежи у стилској лепоти нити у богатству песничким сликама, као што је то случај код неких других дела старе јапанске књижевности. Као што је приметио и сам Акутагава, вредност дела *Конђаку моногаџари* откривамо пре свега у непосредним и упечатљивим описима оновремених људи, често припростих и дивљих, али виталних и спремних да се суоче и са добрим и са лошим странама живота. Управо овакве животне снаге и оптимизма понестало је самом Акутагави, као градском интелектуалцу модерног доба.

Пишчево нескривено поштовање према делу *Конђаку моногаџари* навело нас је да уведемо појам *интершектиуалности* у наше разматрање Акутагавине књижевности. Критике на рачун Акутагавине оригиналности какве упућује Нагано, као и раније занемаривање значаја јапанске литерарне традиције у његовом опусу, указују нам на то да истраживачи често нису били свесни да Акутагава у својим приповеткама управо својом оригиналношћу и језиком модерног писца оживљава заборављену поетику једног древног дела. Он није тек адаптирао старе приче или их просто искористио, као што сматра Нагано. Акутагава у древном човеку препознаје модерног, оживљава га и подарује важне људске особине које му у првобитној причи недостају: морал, способност логичког размишљања и људско достојанство. На овај начин давни свет, реинтерпретиран и одевен у модерније рухо, наставља да живи у новом књижевном контексту.

Даљим развијањем оваквог приступа могло бисмо превазићи приговор да приповетке попут „Каше“ представљају само модерније препричану верзију првобитне приче. Не поричемо да успех „Каше“ и неких других приповедака Акутагава делимично дугује необичној и свежој грађи преузетој из *Конђаку моногаџари*. Међутим, црпећи снагу и виталност овог древног дела, Акутагава му

удахњује нови живот и открива нове аспекте заборављеног света, што представља суштину интертекстуалних односа у приповеткама из прве развојне фазе овог писца. Иако Акутагавине појединачне приповетке можемо тумачити унутар њихових граница, само ће нам њихово сагледавање у односу на стару јапанску књижевност омогућити свеобухватније разумевање поетике овог писца. Један од будућих задатака у проучавању Акутагавиних дела свакако лежи и у потпунијем расветљавању сложених међутекстовних релација које се у њима крију.

Литература

1. *Akutagawa Ryunosuke zenshu (Sabrana dela Rjunosukea Akutagave)*, Токуо, Iwanami shoten, 1977.
2. Н.В. Гогољ, *Фантастичне приповетке*, Београд, Нолит, 1957.
3. *Konjaku monogatari, Nihon koten bungaku zenshu (Sabrana dela japanske klasične književnosti)*, Токуо, Shogakukan, 1992.
4. Рјуносуке Акутагава, *Бели*, превели са јапанског Данијела Васић и Хироши Јамасаки Вукелић, Сомбор, Публикум, 2004.
5. Joichi Nagano, *Ochomono no haikai (Позагина приповедака из шемајског круга о Хеиан периоду)*, Токуо, Bensei shuppan, 2004.
6. Joichi Nagano, *Akutagawa Ryunosuke to koten (Рјуносуке Акутагава и класична књижевност)*, Токуо, Bensei shuppan, 2004.
7. Seiichi Yoshida, *Akutagawa Ryunosuke*, Токуо, Shinchosha, 1958.
8. *Akutagawa Ryunosuke wo yomu (Чијајити Рјуносукеа Акутагаву)*, приредио Yasumasa Sato, Токуо, Kasama shoin, 2002.
9. Франц Штанцл, *Типичне форме романа*, Нови Сад, Књижевна заједница Новог Сада, 1987.
10. Гвозден Ерор, *Генетички видови интер(литерарности)*, Београд, Откровење/Народна књига, 2002.

Dalibor Kličković

INTERTEXTUALITY IN THE SHORT STORY “YAM GRUEL” BY RYUNOSUKE AKUTAGAWA

Summary

During his first development phase, Ryunosuke Akutagawa, one of the most prominent modern writers in Japan, creates the whole array of the short stories, based on the existent literary texts from the ancient Japanese literature. In creating these works, Akutagawa predominately uses the intertextual narrative technique. The short story “Yam gruel”, based on the ancient anthology of *Konjaku monogatari* (12th cent.), represents one of the most well-known examples of the Akutagawa’s narrative method. Attracted by the description of the crude and unrestrained human nature as depicted in the *Konjaku monogatari*, Akutagawa retells the original story, developing psychological characterization and also giving a modern intellectual interpretation of their acts. Besides, some heroes of “Yam gruel” resembles the characters of Gogol’s „Overcoat“. We had to mention some comments by Joichi Nagano, who as a prominent Japanese scholar, very familiar with the ancient Japanese literature, criticised Akutagawa’s usage of the existent text as the lack of the originality. Having accepted the intertextual view on the nature of the literary text, we have tried to show that there is more to the Akutagawa’s intertextuality than a mere adaptation and repetition of the existent story. In our opinion, the stories like “Yam gruel” should be thought of as the result of Akutagawa’s modern interpretation and original reception of the ancient poetics as seen in *Konjaku monogatari*.